

דף הרחבות לנושא –

יחידה 5 בסדרת: תפילת הציבור

ברכת כהנים – במקדש, בארץ, בחוץ לארץ, ועוד

יחידה מספר 14

❖ ביאור נוסף לפסוק

ויקרא פרק ט, כב

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים:

רש"י מבאר שהכוונה היא לברכת כהנים שאנו עוסקים בה:

רש"י ויקרא פרשת שמיני פרק ט פסוק כב

ויברכם - ברכת כהנים יברכך, יאר, ישא:

אך הרמב"ן אומר שאין זה הכרחי. יתכן והכוונה היא לברכה כללית שאהרן אמר מעצמו:

רמב"ן ויקרא פרשת שמיני פרק ט פסוק כב

אם כן תהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים (במדבר ו כג) מוקדמת לזה. ואולי כן הוא, כי סמוכה למה שנאמר שם (ז א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן:

ויתכן לומר, כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה, שנאמר (מ"א ח כב) ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים, ושם (פסוק נה) נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר, ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן:

ובברייתא של פרשת מלואים בתורת כהנים (ריש פרשת שמיני ל) ראיתי, ויברכם, זו ברכה שתומה שאי אתה יודעה, חזר הכתוב ופירש להלן, יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחנך, ישא ה' פניו אליך וגו'. ועדיין יש לי לומר שכך אמרו, ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו שתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא, אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה, והיא שוה בכל הכהנים לעולם. או שהם סבורים, שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה, ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות:

מלשון הירושלמי משמע שעד שהברכה פורטה בספר במדבר לא היה ברור איזו היא, אך שם פירשו את הברכה שאמר אהרן, כדברי רש"י:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק ד הלכה א

ויברכם ברכה (ס) תומה אבל לא שמענו אי זו היא עד שבא הכתוב ופירשה [במדבר ו כד - כו] יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניך אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום

גם הרמב"ן מתייחס למדרש המקביל בתורת כהנים, ובכל זאת אומר שניתן לפרש את המדרש באופן שאהרן הכהן לא בירך את ברכת הכהנים שבספר במדבר. יתכן זה תואם את שיטתו הכללית למעט בהקדמת המאוחר בתורה.

❖ שיטת ספר המקצעות – הקשר בין נידה לבין ברכת כהנים

פירוש הראב"ד למסכת תמיד פרק "החלו"

בספר המקצעות מצאתי כתוב היכא דאיכא נידה בביתא דכהן אסור ליה למסיק לדוכן כל אימת דאיתא בנדתה דחייש דלמא נגע במידי דנגעה היא ואתי לאטמויי, דאמר רבי יודן: כל כהן שנושא את כפיו, ואמו או אשתו או בתו טמאה, ונכנס הוא באותו בית שנדה לשם, הרי תפלתו של ישראל תועבה ואף גורם לזרעו שיאבד מן העולם, ולא עוד, אלא שלא מוציא את ישראל ידי חובתן, ועליו הכתוב אומר "ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכס"

כמובן שמדובר במעלות קבליות שאיננו פוסקים להלכה, אך האחרונים הסמיכו את ביטול ברכת הכהנים בחוץ לארץ על מדרשים מעין אלה.

❖ מניין שהרוח הרעה שורה רק עד קשרי האצבעות?

תלמוד בבלי מסכת יומא דף עז עמוד ב

תנו רבנן: אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה - רוחץ כדרכו ואינו חושש. אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו - סך כדרכו ואינו חושש. תנא דבי מנשה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, ואינה חוששת. אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת, וגזרו עליו להאכיל בשתי ידים. מאי טעמא? אמר אביי: משום שיבתא

רש"י מסכת יומא דף עז עמוד ב

מדיחה את ידה - לפי שרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלן שחרית, ושם השד שיבתא

רש"י מסביר שהצורך ליטול ידיים בשחרית של יום הכיפורים היא מפני שנוגעים באוכל. משמע שמי שלא יגע באוכל במשך כל היום אינו צריך ליטול את ידיו ביום הכיפורים. בעלי התוספות חולקים על זה, ומבארים שכאן מדובר על חשש נוסף, שאינו נהוג בימינו:

תוספות מסכת יומא דף עז עמוד ב

ר"ת מפרש דבלא נתינת פת לתינוק מותר ליטול ידיו שחרית ביום הכפורים דלא גרע ממלוכלכות בטיט ובצואה דאמרינן שרוחץ כדרכו ואינו חושש ואין לך מלוכלך בטיט ובצואה יותר מזה שלא נטל ידיו שחרית שאינו רשאי ליגע לפיו ולחוטמו ולאזניו ולעיניו כדאמר בפרק שמונה שרצים (שבת דף קח:): יד לפה תקצץ וכו' משום בת מלך ושיבתא דהכא ענין אחר הואי ששורה על האוכל כשבא ליתן פת לתינוק בן ד' וה' שנים וחונקתו אם לא נטל ידיו באותה שעה אף על פי שכבר נטלן שחרית ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות

למעשה הכריעו הראשונים שירחץ עד קשרי אצבעותיו:

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב ז חלק ב דף נא טור ב

צריך לזהר שלא ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד

מכאן מוכח שהרוח הרעה השורה על הידיים תוך כדי השינה מגיעה עד קשרי האצבעות בלבד, אחרת אין הצדקה ליטול ידיים עד קשרי האצבעות!

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תריג סעיף ב

נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו (ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים)

עטרת צבי¹ אורח חיים סימן תריג ס"ק ד

עד סוף קשרי אצבעותיו. דעד שם שורה רוח רעה:

❖ שכרות ממשקאות אחרים

הגמרא משווה את הכהן העומד לפני נשיאת כפיו לנזיר. הנזיר אסור ביינן. אין לנזיר איסור לשתות משקאות משכרים אחרים.

גם ברמב"ם מחזר יין בלבד, ולא משקאות משכרים אחרים:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק טו הלכה א

ששה דברים מונעין נשיאת כפים: הלשון, והמומין, והעבירה, והשנים, והיינן, וטומאת הידים

שם הלכה ד

והיינן כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה, שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר

ברם, הכהנים החזירו על כניסה למקדש אחרי שתיית כל משקה משכר:

1 רבי צבי כ"ץ מוואלין. מתלמידי הב"ח.

תלמוד בבלי מסכת כריתות דף יג עמוד ב

ר' יהודה אומר: יין – אין לי אלא יין, שאר משכרין מנין? ת"ל: ושכר, אם כן מה ת"ל יין? על היין במיתה, ועל שאר משקין באזהרה; ר' אליעזר אומר: יין אל תשת ושכר – אל תשתהו כדרך שכרותו, הא אם הפסיק בו, או נתן לתוכו מים כל שהוא – פטור ... כמאן אזלא הא דתניא: אכל דבילה קעילית, ושתה דבש או חלב, ונכנס למקדש ושימש – לוקה, כמאן? כר' יהודה

רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק א הלכה ב

היה שכור משאר משקין המשכרין אסור להכנס למקדש ואם נכנס ועבד והוא שכור משאר משקין המשכרין אפילו מן החלב או מן הדבילה הרי זה לוקה ועבודתו כשרה, שאין חייבין מיתה אלא על היין בשעת עבודה, ואין מחלל עבודה אלא שכור מן היין.
(כדבריו פוסקים הרמב"ן והרשב"א, ואילו הראב"ד חולק).

אם כך, למה יש לדמות את הלכות נשיאת הכפיים – להלכות נזיר, כמו ששמע בגמרא, או לכללי עבודת הכהנים?

המגן אברהם משווה לנזיר:

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפיים ונפילת אפים סימן קכח סעיף לח

בגמ' ילפינן מברך מנזיר דאסור ביין, ואם כן שאר משקין מותרין כמו בנזיר ... אם כן בנשיאת כפיים ליכא איסורא כלל בשאר משקין אלא אם כן הוא שכור כלוט, דאז פטור מכל המצות

העולת תמיד (רבי צבי כ"ץ מוואלין. מתלמידי הב"ח) משווה לכהנים:

עולת תמיד על שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפיים ונפילת אפים סימן קכח סעיף לח

אתקש נשיאת כפיים לעבודה דכתיב [דברים י, ח] לשרתו ולברך בשמו מה שירות אסור בשתה רביעית יין אף נשיאת כפיים אסור בשתה רביעית יין. ונראה לפי זה דלאו דוקא יין הוא הדין בשאר דברים המשכרים כגון קעילה דבילה וכיוצא בזה דאסורין בעבודת בית המקדש

יש לציין שהמגן אברהם מציג גם את הנפקא מינה ההפוכה: מיץ ענבים. מכיוון שהדין מבוסס על ההיקש מנזיר (גם אם מכריעים שזו אסמכתא, עצם ההוה אמינא ללמוד מהנזיר מלמדת אותנו שאותם הגדרים חלים על שתי ההלכות), הרי שאסור לכהן גם לשתות מיץ ענבים לפני שעולה לדוכן.
האליה רבה ועוד מקשים עליו – הרי פסקנו שאסור לשאת כפיים רק אם שתה את היין באופן משכר (באופן שכהן לוקה עליו אם נכנס למקדש כך). אם שותה את היין באיטיות וכדו', באופן שאינו משכר, מותר לו לשאת כפיו. אם כך, לכאורה הוא יכול לשתות את מיץ הענבים באופן שאינו משכר ולשאת את כפיו!
נפקא מינה מעניינת היא אם התפילה מתארכת, עוצרים לקידוש לפני מוסף, ולכהן קשה להמשיך להתפלל לפני קידוש. האם עדיף לכהן לקדש על שכר מדינה משכר, או על מיץ ענבים? בחיי אדם (לב ז ונשמת אדם שם) ובשו"ת אז נדברו (חלק ז סימן ו) מפלפלים בזה.